

SZIRMAI KÁROLY:

Fogadás

A mezővároskörnyéki koldusok sóvárán lesték Udvainé hazaérkezését. Ezért csürcsavaros országútjárásaik közben többször is letértek az Udvain-birtok irányába. Mert ha ott lengett a karcsú, törtvörös kastélytorony ormán a zászló, Udvainé hazaérkezett. Nosza, lett ilyenkor sürgés-forgás az össze-vissza siserehadban. Csavargók rejtjeles írásaival a bokrok is szaporán üzengettek az országútjáróknak. A hirre még a sokesztendős posztjukat őrző városi koldusok is megmozdultak. S ha rossz idő, fergeteg nem akasztotta őket, mankójukat fogva, ők is kívánszorgtak a szombatreggeli alamizsnaosztásra.

A koldusok rendszeres segélyezését még Udvainé anyja kezdte el. Részben belső szükségéretből, részben dacos válaszkép néhány társaságbeli hölgy nagy hírveréssel beharangozott »krajcáros« jótékonykodására.

A vagyonos családba nősült, akkor még délceg Udvainak azonban sehogysem volt inyére a »költészes patrónuskodás«. Többször megkísérelte hát, hogy feleségét meggyőzze és lebeszélje. De Udvainé hajthatatlan maradt.

— Anyám is így csinálta, apám se kifogásolta — válaszolta keresztbefont karral, urára nézve. — A vagyon különben is jótékonykodásra kötelez. Akinek van, annak adnia is kell. Vagyonunk arányában, valójában többet kellene áldoznunk. Ezt sajnáljátok, de amit kártyára, cigányra, lóversenyre költötök, nem — vágta el férje szavait, kedvteléseire célozva, melyeket tapintatból nem kifogásolt, de amelyeknek okos előrelátással mértéket szabott.

Szivarovza ide-oda járkáló urának végre is nem volt mit tennie, mint passziói kedvéért elhallgatnia. De elenszenve a költséges jótékonykodás iránt sohasem szűnt meg. Mintahogy pillanatra sem hitt abban, hogy feleségének sikerült megváltoztatnia, jobbá tennie az országútjáró népséget. Akárkivel fogadott volna, hogy bármely pillanatban kiugratja belőlük az egymásra fenekedő emberi bestiát. Am bármiként is vélekedett, felesége, ez a magas, sovány, nem szép, de lelkesen lobogó, ibolyakékszemű asszony mégis rendet teremtett a koldusok közt. A nélkül, hogy kiabált vagy lamentált volna, pusztán szép szóval, elhatározásához hajthatatlanul ragaszkodó, finom, asszonyi erélyével. Csendes pirongatás volt a legnagyobb büntetés, mert nem akart senkinek lelkében tüskét hagyni. Gondviseltjeit mégis rászoktatta, hogy osztás közben ne zajongjanak, ne taszigálják egymást, s ne kapjanak hajba valamely ruhadarabon, ha egyiküknek nem jutott, mert a következő héten az kerül sorra.

S hogy senkit se érjen megrövidítés, hacsak nem volt beteg, a kiosztást maga látta el. Csupán szobalánya segédkezett néki. Egy szép, meleghangú, hosszúpillás, bársonyos szemű, barnahajú lány, Annus. Udvayné nagyon szerette ezt a csendes, tiszta, ragaszkodó teremtet. Olyannyira, hogy betegsége alatt a segélyosztással őt bizta meg. Urát sohasem. Nagyon jól tudta, miért.

A segélykiosztás különben a rendszerint üres, hosszú, napszámkifizetési irodában folyt le. Udvayné, Annus kíséretében, többnyire kilenc előtt érkezett. Miután letelepedett a ráccsal védett, tolóretesz kifizetési ablakhoz, s pillantást vetett a künn várakozó koldusokra, csendesen odaszólt a leányhoz:

— Elkezdhetjük.

Erre Annus letette a szomszédos asztalkára a páncélos kazettát, kinyitotta s a keskeny papírzacskókba csomagolt pénzt szép sorjában kirakta, Udvayné kezeügyébe.

Mindenki egyformán kapott, és annyit, hogy a következő szombatiig meg tudott belőle élni. Akkor is, ha máshonnan nem csurrant, nem csöppent.

Negyedévenkint volt ruhaosztás is. Ruhaneműt azonban csak az kapott, akinek tényleg szüksége volt rá. Arra rászoruló egyszerre többfelét is, sölöslegesen: senki. Annus ilyenkor nyalábszámra cipelte be a hosszú, fehérre sűrölt asztalra a különféle holmit. Selejteset is, de leginkább újat. Egyszerűt, tartósat, országútravalót. Udvayné nyilvántartási könyvecskéjébe pontosan feljegyezte, kinek mit adott. Ilymódon nemcsak önmagát ellenőrizte, hanem koldusait is. Azonnal észrevette, ha valaki a kapott holmit eladta, elitta, elkótyavetyélte. Az illetőt azonban nem szidta meg, csak csendes szemrehányással, kérdőre vonta. S mikor a kérdezett nem válaszolt, vagy valami hazugsággal igyekezett kibújni, csendesen megjegyezte.

— S most jobb, hogy csak akkor kaphat másikat, ha a többiek már valamennyien hozzájutottak?

És máris szólította a következőt.

Mindenkit személyesen ismert, mintahogy azt is tudta, kit juttatott az országútra saját könnyelműsége, kit mások gonoszsága vagy a társadalom. Beszédesebb hangulatában mosolyogva emlékezett meg kedvenc »állástalanjai«-ról.

Ha megjött a tél, igyekezett más módon is segíteni gondviseltjein. Ilyenkor mozgósította a konyhát, s fehér-zománcos vödörökben meleg tejet, kávé és teát osztatott ki, kenyérrel, füstölthússal és szalonnával, úgyhogy magukkal is vihettek.

Amikor Udvayné egyszer ilyen időben megbetegedett, teendőit ismét Annus látta el. De alighogy elrendezkedett, szélesre tárult a folyosó felőli irodaajtó, s deres városi bundájában, másnaposan, sárgászöld szemében furcsán villanó fénnel, belépett szálfagyenesen a szikár, keményarcú, hatvanötéves Udvay. Egy barátja jött vele, valamivel testesebb nálánál, s barátságosabb, rokonszenvesebb arcú.

Annus, érkezükre, riadtan pillantott fel. S mikor látta, hogy feléje tartanak, leszegte fejét, s hirtelenében nem tudta, mitévő legyen. Egyik pillanatban elsápadt, a másikban elpirult, majd idegesen babrálni kezdett a sorbarakott pénzeszacskókkal, hogy csak ne kelljen felnéznie. Félt, megijedt, mert Udvay sohasem zavarta őket, s amit félfüllel hallott felőle, éppenséggel nem volt megnyugtató. Miért jöhetett vajjon? — tépelődött. — Mit akar, mit kereshet itten? S éppen olyankor, mikor úr-

nője is beteg. Nem, ez sehogyan sincs jól, ebből biztosan valami baj lesz — érezte. Lábai reszkettek, de a gunyoros férfi előtt igyekezett zavarát leplezni.

— Hát látod, barátom — hallotta egyszerre megszólalni, mert még mindig nem mert felnézni — ez itt feleségem kedvence és helyettese. Úgye szép leány? — fordult kérdésével barátjához, mire Annus arcát bíborhullám lepte el, de ahogy róla beszélt, s ahogy a kérdést feltette, kiérezte a bántó leereszkedést, a semmibevevést, mintha csak azt mondta volna: ugyan mit félsz, mit riadozol, kellesz is te nékem, különben is feleségem tabuja vagy. De mindezen nem ért rá tovább gondolkodni, mert Udvey odaért hozzá, majd az ablakhoz lépett, s karját kinyújtva, kimutatott a havas járdán felsorakozottan várakozó koldusokra.

— Nos, itt láthatod, barátom, feleségem pártfogoltjait. Nézd, mennyien vannak, s milyen jól idomítottak, olyan szelídek, jámborak, mint a birkák, még úgy is pislognak felénk bámészan, bambán, csak még a buta kosorr hiányzik arcukból. S ez — ahogy hallhattad — mind-mind feleségem érdeme, Udveynéé, az áldott, jóságos nagyasszonyé.

— De miért bántod feleségedet? — róttá meg barátja. — Igazán nem érdemli meg tőled.

— Én? Haha, eszem ágában sincs. Csak mások szavait ismétlem, jó ismerőseinkét, irigyeiét, bár igazán nem tudom, mi van azon irigyelni-való, ha valaki annyi pénzt áldoz haszontalanul másokra. Dehát nem ezért jöttünk, hanem, hogy határozzunk. — Íme hát itt vagy, körülnézhettél, láthattad a koldusokat, kérdem hát: állod-e még a fogadást, mert én még álom, most is azt mondom, hogy ezek az emberek mit sem változtak, ugyanazok, akik voltak, minden egyéb csak látszat, lekenyerezett meghunyászkodás. Felelj hát, válaszolj!

— Állom. Én még hiszek az emberi jóságban, hiszek az emberi jószág másokra gyakorolt hatásában.

— Akkor hát lássuk!

S benyúlva kabátja belső zsebébe, kivett egy bankókat tartalmazó pénztárcát.

— Egyszer én is áldozatot hozok a »Jótekonyság« oltárára — jegyezte meg cinikusan — hiszen úgys te fizeted. — Gyere, nézd.

S ezzel félrerántva a tolóretesz ablakot, kihajította az erszényt, úgyhogy az szétnyílván, s néhány bankót kihullajtva, kitárt fekete mádarszárnyként ráesett aóra.

— Itt van, fogjátok! — kiabált oda a koldusoknak.

De azok dermedten megigézve csak álltak, s egyikük sem tudott megmozdulni. Mikor végre gondolkodni kezdtek, akkor sem tudták elhinni, hogy az odahajított pénztárca csakugyan az övéké. Nem, ez nem lehet igaz, ez nem lehet valóság, az uraság csak tréfát űz velük, csunya, lelketlen, megalázó tréfát, hogy a végén jót mulasson, nagyot nevessen rajtuk, hogy beugratta, bolonddá tette őket.

A vendég játszi mosollyal nézte barátja bosszankodását.

— Nos — jegyezte meg — úgy látszik, mégis én nyerem meg a fogadást.

— Szó sincsen róla — válaszolta Udvey. — Jobban ismerem én őket, mindjárt meglátod.

— Nos, mi lesz? — süvített oda a hangja. — Vagy talán senkinek se kell a pénz?

Erre néhányan megmozdultak, egy rezesorrú, notórius iszákos ravaszul hunyorogva ki is lépett és bártortalanul megkérdezte:

— De csakugyan a mienk lesz, kérem?

— Hát mi másért hajítottam volna oda? Talán, hogy négykézláb mászkálva én szedjem fel? — Ugorjatok, rajta!

Erre, mintha kirobbant volna a végsőkig felajzott várakozás, egyszerre felbomlott a sor, egyszerre felbomlott a rend, s a többség kirobbant kiabálással, egymást lökdösve, gyomrozva, taposva, odarontott a hóban heverő pénzhez. Mindegyik meg akarta előzni a másikat, rátegyerelni az erszényre, bankókra, egész teste súlyával ráfeküdni, — s köromszakadtáig tartani, védeni, nem törődve, hogy hátát térdek döngetik, hogy fejét le akarják szaggatni, hogy karját ki akarják tépni, hogy fülét őrzöngve marcangolják, még nyomorult életét is kockára téve, feláldozva a Mammonért, hátha mégis sikerül, végre! Bomlottan rohanó emberek hullottak egymásra, s' alig tíz perccel később már nem lehetett más látni, mint egy kígyóyszerűen összefonódott, sokkezű, sokfejtű, vonagló, hempergő, kapálódzó, egymást szagató embergomolyagot, melyből néha egy botfej vagy mankó nyúlt ki, s hangos reccsenéssel zúzott be egy tar koponyát, mire valaki hangtalanul levált, piros vérrrel áztatva meg a ledöngölt, letaposott szűzhavat.

Udvey keresztbefont karral állt az ablaknál, s kaján kárörömmel nézte a polipkarú embergomolyagot.

— Látod, barátom — szólt hátra — ezek még a hiénáknál is rosszabbak. Most mutatkoznak meg igazi mivoltukban.

— De nem valamennyien — válaszolta amaz a látványtól eltelt viszolygással — csak a salakja, söpredéke, amazok ott heten-nyolcan, tiszták, fehérek — ők nem rohantak oda a többivel, s elfordultak, mert irtóznak a látványtól, tehát a fogadást csak részben nyerted meg. De én sem tudom már tovább nézni — folytatta — elég volt! Nem így gondoltam, nem így képzeltem — tudom, hogy én is hibás vagyok, de te még inkább, — kár, hogy fogadtam, kár, hogy engedtem unszolásodnak, nem lett volna szabad megtennem — s csodálkozom, hogy te még mindig élvezni tudod ezt a fürtelességet, amikor az lenne most a kötelességünk, hogy közbelépünk és segítsünk a pénzzel és vérral megmételtyezett eszeveszetteknek... Gyerünk, kérlek — fogta meg barátja karját — Gyere! — unszolta újra. — Nézd, ez a leány is, minő sápadt és hogy reszket — gyere, ha mondom, és maga is jöjjön velünk kisaszszony — fordult hozzá, mikor egyszerre nesztelenül kinyílt a szembenlevő ajtó, s barna keretébe fogva, megjelent meleg köpenyében, magasan, fehéren, okosságot sugárzó, világító arcával Udveyné.

— Mi történt itt? — kérdezte csendesen.

Azok meglepődve fordultak hátra. Ezt nem várták, erre nem számítottak, még ez is!

Végre megszólalt Udvey, miután közben rágyújtott szivarjára, hanyag közömbösséggel.

— Összeverekedtek védeneid egy kihajított pénztárcán.

— Ami bizonyára a tiéd volt.

— Bűnbánóan bevallom, az enyém.

— Csak néked támadhatott ilyen ötleted. S hogy ez mire vezetett, ott van, gyönyörködhetsz benne — mutatott ki kezével az egymást marcangolókra. — Gyerünk, Annus — szólt a leányhoz, miután fejével biccentve elkészönt a vendégtől. S még menetközben intézkedett, hogy a személyzet a koldusokat válassza szét, s a sebesülteket szállítsa be a betegszobába.

— A kocsi pedig menjen orvosért — rendelkezett — úgy hallom, súlyos sebesült is van.

Azután visszatért szobájába, leereszkedett karosszékébe, s összekulcsolva kezeit, a semmibe révedt.

Úgy érezte, egyszerre üres, sivár lett az élete, valami levált, leszakadt róla, ami szép volt, jó volt, de ami talán csak szintén önámítás volt, mákony, narkotikum, mint annyi sok egyéb az életben, mely nélkül azonban mégsem lehetett volna kibírni, elviselni a számtalan megpróbáltatást. De a végső dolgok szempontjából semmi se fontos, még az se, hogy urának sikerült egyetlen ötletével szétrombolnia, a felszínes társaság előtt nevetségessé tennie kicsiny, de szívéhez nőtt életművét, melynek szertegurult cserepeit most, messzi vándorútra készülőben, oly nehéz lesz újra a türelem, a részvét és szeretet habarcsával összeragasztania.

Vincent Van Gogh: Dr. Gachet portréja